

7. Cultura popular i tradicional

La cultura tradicional i popular constitueix un ítem al marge dels que hem presentat fins ara. No únicament fa referència al patrimoni cultural ni a un dels seus sectors, ni tampoc és exclusivament una disciplina artística de creació. La cultura popular i tradicional la conformen el conjunt de manifestacions de la memòria i de la vida col·lectiva de Catalunya, tant del passat com del present. Engloba, doncs, tant el vessant patrimonial com el de creació contemporània de totes les disciplines culturals (música, teatre, dansa...), amb la peculiaritat que qui la protagonitza i crea és el poble en el seu conjunt (i no només una part d'aquest, com s'esdevé, per exemple, en la música). Fa referència a la dimensió etnològic-popular de la cultura, tant passada com contemporània.

La repressió que exercí el franquisme sobre la cultura popular i tradicional catalana va ser, a banda d'aberrant, curiosa. Curiosa perquè la posició del règim va variar amb el pas del temps. Primer de tot, com és sabut, la va proscriure, la va negar. L'exemple més conegut d'aquest primer període és la prohibició de ballar sardanes. Però aquesta, a la llarga, va ser una mesura contraproductiva. El prohibir-les precisament les dotà d'un significació que abans no tenien, o no tenien tant, i una part de les reivindicacions antifranquistes i catalanistes es canalitzaren, precisament, a través de la cultura popular. Aquest fet i la progressiva permissivitat del règim, que decretà que les sardanes eren l'equivalent dels boleros andalusos o les jotes aragoneses, la feren revifar. Això no obstant, el règim no hi donà mai un suport honest, sinó que més aviat hi posà traves, i la cultura oficial espanyola va ser sempre la popular d'origen castellano-andalús.

A Catalunya, l'associació entre cultura popular i tradicional i catalanisme va tenir, una vegada restaurades les institucions democràtiques, conseqüències. Alguns sectors autoanomenats no-nacionalistes van acusar els governs de CiU d'afavorir i promoure una «cultureta». La «cultureta» era, simplement, una manera despectiva de referir-se a la cultura popular. La tesi que sostenien venia a dir que no s'havia de

parar tanta atenció a la cultura popular com a la cultura internacional. I efectivament, els governs de CiU van donar suport a la cultura popular, van afavorir la seva revitalització (prova d'això en són la proliferació de colles de castellers, les trobades de gegants, etc.), però això no excloué que s'enguessin polítiques de suport i promoció de la cultura més elitista i més —diguem-ne— internacionalista (com el MACBA o la programació del Liceu).

Però tornem al 1980. La revifalla que havia experimentat la cultura popular a partir de finals dels 60 encara no havia suposat, ni de bon tros, la seva normalització, i el suport de les institucions era una necessitat urgent. Amb aquesta finalitat, la Generalitat organitzà el 1980 el Congrés de Cultura Tradicional i Popular, en el qual es va convidar els principals agents del sector. Les conclusions explicitaren que la recuperació plena de la cultura popular i tradicional passava per l'aprofundiment en les arrels i per la incorporació de les capes de població immigrant que sobretot durant els anys 60 i 70 havien arribat a Catalunya. Per aconseguir-ho, calia que les escoles la recollissin i la donessin a conèixer als més joves i per una sensibilització pública que els mitjans de comunicació haurien d'afavorir.

Les polítiques que la Generalitat va emprendre en aquesta matèria es van fer ressò de les conclusions aprovades pel Congrés. Tingueren, com la mateixa cultura popular, un doble vessant: un de *patrimonial* (inventari, estudi, protecció, conservació i difusió) i un altre de promoció (creació, foment del consum, promoció internacional), amb el manteniment de les infraestructures i la construcció d'altres de noves (casals de cultura de barri i de poble, ateneus...) com a denominador comú.

7.1 EL VESSANT PATRIMONIAL

7.1.1 *Documentació, investigació i estudi*

El 1983, per tal de coordinar les tasques d'inventari, estudi i investigació de la cultura popular i tradicional catalana i posar-ne els resul-

tats a l'abast dels investigadors i els ciutadans, la Generalitat va crear el Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. La seva tasca principal fou la confecció d'un fons arxivístic amb informació i dades sobre les manifestacions de la cultura popular i tradicional. Inicialment, els fons de l'arxiu es constituïren a partir dels que ja havien recopilat altres arxius, que foren microfilmats. Però també en constitueixen una part important les adquisicions —una de les més rellevants va ser el Fons Documental Joan Amades, que es comprà— i les donacions.

Com que la música i l'oralitat en són dos dels seus components essencials, a finals dels 80 es creà la Fonoteca de la Música Tradicional, que contenia enregistraments de les principals manifestacions etnomusicològiques catalanes, cançons populars, danses tradicionals, etcètera. Una part important dels seus fons el componen les enquestes etnomuciològiques i els enregistraments que el mateix CDRCPT va realitzar *in situ*, a pobles d'arreu de Catalunya. Posteriorment, alguns d'aquests enregistraments es van editar i difondre, com el «Recull de danses» (1988).

La línia d'estudi i investigació la completen les beques que atorgà per a l'elaboració de treballs de recerca en l'àmbit de la cultura popular i la instauració del Premi Joan Amades, que premiava treballs de recerca etnològica (1990).

La Llei 2/1993 creà el Centre de Promoció de la Cultura Popular, que substituï el CDRCPT i incorporà les competències en matèria de promoció, fins aleshores exercides per la Secretaria de Difusió Cultural.

7.1.2 *Protecció legal*

La protecció legal del patrimoni de la cultura tradicional i popular s'incia el 1983 amb la declaració de «Festa Nacional d'Interès Cultural» per a aquelles manifestacions culturals que pertanyen a la memòria col·lectiva i compten amb una tradició secular a Catalunya. Les

quatre primeres que s'hi acolliren foren les Passions d'Olesa i d'Esparreguera, la processó de Verges i la Patum de Berga. La Llei 2/1993 canvià la denominació d'aquesta categoria per la de «Festa d'Interès Nacional».

7.2 LA PROMOCIÓ CULTURAL

7.2.1 *Formació i divulgació*

Les actuacions del Departament en formació s'orientaren en dues direccions. Una era la incorporació als currículums educatius d'activitats que donessin a conèixer als més joves els aspectes més bàsics d'aquest tipus de cultura, una demanda que la Llei 2/1993, de cultura popular i tradicional, recollí en el seu text. L'altra era la divulgació fora de les aules, mitjançant l'organització de cursos i activitats que formessin els ciutadans que ho desitgessin.

Exemples d'activitats de formació fora de l'escola:

- **Aula de Música Tradicional i Popular** (1992) i **Aula de Dansa Tradicional o Popular**. El seu objectiu era el de contribuir a completar la formació musical dels intèrprets. Aquestes aules impartien cursos de gralla, flabiol, sac de gemecs, percussió...
- **Cursos de divulgació «Conèixer Catalunya»**. Aquesta campanya, iniciada el 1981 pel Servei de Cultura Tradicional, tenia per objecte la divulgació de la història, la literatura, l'art, la geografia, la música i els costums i tradicions de Catalunya. Consistia en l'organització de cursos a diverses poblacions del país. El 1993, per exemple, se n'organitzaren 229 a 116 poblacions i hi participaren 9.200 alumnes.
- **Tallers d'Arsèguel**. Els Tallers d'Arsèguel eren un conjunt de tallers que, organitzats conjuntament amb el Centre Artesà Tradicionari i l'associació Arsèguel i els Acordionistes dels Pirineus, tenien la voluntat d'implicar les comarques pirinenques en l'aprenentatge i

la divulgació de matèries relacionades amb la cultura popular i tradicional. Eren tallers sobre el món dels diables, les danses de la regió, etcètera.

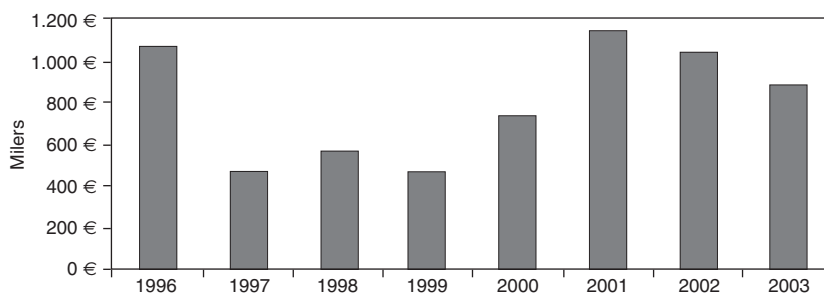
7.2.2 *Infraestructura*

La infraestructura de la cultura popular la componen els casals de barri, els centres culturals, els locals d'assaig per a castellers, corals, etcètera. Tenen una doble funció: són nuclis de formació i també de difusió, i una eina imprescindible perquè les associacions i altres grups dinamitzadors puguin reunir-se i desenvolupar les seves activitats. En aquest àmbit, el govern català va atorgar subvencions tant a Associacions com a Ajuntaments per a obres i instal·lacions per tal de mantenir-les.

7.2.3 *Foment de l'associacionisme i dinamització*

Les associacions que han desenvolupat tasques relacionades amb la cultura popular i que han contribuït a l'animació cultural han estat històricament molt nombroses a Catalunya. Durant el franquisme tingueren un paper fonamental en el manteniment de la cultura pròpia del

Subvencions a entitats i ajuntaments per infraestructura cultural (1996-2003)

país, i hagueren de suplir precisament la inactivitat de l'administració. La Generalitat, lluny de voler entrar-hi en competència, es va decantar per obrir una etapa de col·laboració, de coordinació i de complementarietat mútua.

L'organització de congressos, simposis, jornades, etc., que la Generalitat va organitzar (el 1r Simposi sobre Bous i Tauromàquies, 1987; Jornades sobre la Música Tradicional a Catalunya, 1990), sobretot durant els primers deu anys de govern, tenien la missió, entre d'altres, de promoure la comunicació i la interrelació entre les associacions culturals que actuen en un mateix sector.

La Llei 2/1993 creà la figura de l'«Associació d'Interès Cultural», per tal de protegir aquelles associacions que tenen com a finalitats primordials l'estudi o la difusió del patrimoni cultural popular o la dinamització cultural en general mitjançant l'organització d'activitats. La Llei també creà el Fons de foment de l'associacionisme cultural, que cada any tenen una partida específica assignada en la Llei de Pressupostos.

És obvi que, en l'àmbit de la cultura popular, el rol protagonista en la dinamització l'ha de jugar el teixit associatiu del país (colles, ateneus, associacions, etcètera) i no l'administració, encara que aquesta també ha de jugar un paper, sobretot col·laborant-hi, fomentant-la, coordinant-la i, si cal, complementant l'oferta. En aquest sentit, les actuacions de la Generalitat van ser essencialment de tres tipus:

1) ***Foment de l'associacionisme i suport a l'organització d'activitats culturals.***

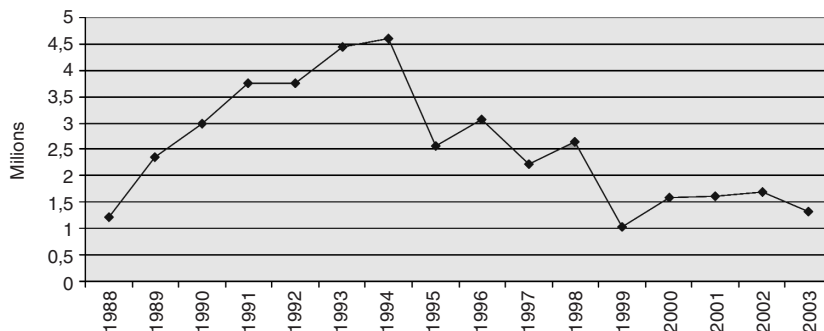
La Llei 2/1993 creà la figura de l'«Associació d'Interès Cultural», amb la finalitat de protegir aquelles associacions que tenen com a finalitats primordials l'estudi o la difusió del patrimoni cultural popular o la dinamització cultural en general mitjançant l'organització d'activitats. La Llei també creà el Fons de foment de l'associacionisme cultural, que cada any tenia una partida específica assignada en la Llei de Pressupostos.

Això a banda, durant els 23 anys que CiU va governar es van donar subvencions a centenars d'Associacions per tal que organitzés activitats de dinamització cultural. El nombre d'entitats que reberen ajuts públics és enorme. Nosaltres només en destacarem algunes, que no necessàriament són les més rellevants o les que més diners reberen: Associació la Roda, per a la Roda d'Espectacles infantils i juvenils; TRAM, per a l'organització del Cicle Tradicionari a l'Artesà; Adifolk; Unió de Colles Sardanistes; Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya; Agrupament d'Esbarts Dansaires de Catalunya; Federació Catalana d'Entitats Corals, Federació de Cors de Clavé, etcètera. Dins d'aquest àmbit també s'han d'esmentar els ajuts al teatre, al cinema, a la fotografia i al vídeo de caràcter amateur.

2) *Subvencions a Consells Comarcals i a Ajuntaments per a programacions i dinamitzacions culturals.*

A banda de la línia de subvencions destinades a entitats per a la dinamització cultural, la Generalitat en mantingué una altra destinada als ens locals per al mateix concepte. Aquest quadre és la suma de totes dues línies.

Subvencions a entitats i ens locals per fomentar l'associacionisme, la dinamització cultural i el foment i la difusió de la cultura popular i tradicional (1988-2003)

3) *Activitats de dinamització cultural organitzades o coorganitzades per la Generalitat.*

El nombre d'activitats en què la Generalitat participà va ser igualment enorme. Aquí només se n'esmenten alguns dels més rellevants.

EXPOCULTURA. L'Expocultura era una macromostra que durava unes dues setmanes i que pretenia donar als visitants una visió de la vitalitat i la varietat cultural de Catalunya. Les entitats que hi participaven tenien un espai d'exposició a través del qual donaven a conèixer als ciutadans les activitats que realitzaven.

PLA ARRELS. «Arrels, Pla de dinamització de la cultura popular i tradicional catalana comarca a comarca» era un projecte que tenia la finalitat de promoure la participació, la innovació i la dinamització que afermés la cultura popular com a patrimoni del territori, com a motor de cohesió social i de la integració intercultural. El programa es posà en marxa el 1998 i contenia cursos de formació tècnica (La Gestora) i artística (La Calaixera), activitats divulgatives, activitats dinamitzadores i accions de foment de la recerca etnològica. «La Gestora» eren un seguit de cursos que, organitzats juntament amb la Fundació Pere Tarrés, tenien per objecte adequar i actualitzar els coneixements dels gestors de l'associacionisme cultural. «La Calaixera» tenia el propòsit de formar tècnicament els catalans que ho desitgessin en l'àmbit de la cultura tradicional.

FIRA D'ESPECTACLES D'ARREL TRADICIONAL. Nascuda el 1998 i destinada als professionals de la gestió i contractació, tenia l'objectiu de facilitar l'exhibició dels millors espectacles de nova creació que es produeixen a Catalunya inspirats en la tradició. Es facilitava la contractació d'espectacles i se celebrava a Manresa.

	Expositors	Companyies	Empreses de serveis	Programadors
2000	46	66	193	340
2001	96	91	100	441
2002	102	96	44	521

ANY JOAN AMADES. El 1990, en commemoració del centenari del naixement de l'etnòleg i folklorista català, la Generalitat va impulsar i col·laborar donant suport a més de 400 activitats organitzades pels Ajuntaments, Associacions i entitats d'arreu de Catalunya.

FESTCAT. ESCOLA CATALANA DE LA FESTA. Escola d'estiu concebuda com un marc de formació cultural, d'intercanvi d'experiències i de convivència.

8. Teatre

El 1980, el teatre català mantenia una notable vitalitat en el teixit associatiu, amb l'existència de centenars de companyies de teatre amateur, que tradicionalment ha constituït una pedrera d'actors i actrius. Malgrat les limitacions que imposava la dictadura, l'aparició de companyies com l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, el 1955, els Joglars, el 1968, i sobretot la del Teatre Lliure, el 1976, van posar les bases d'una renovació escènica que portà a una efervescència creativa que tanta fama ha donat al teatre català. En aquest sentit, podríem dir que la restauració de la Generalitat (i la «institucionalització» del teatre català que comportà: suport econòmic, facilitats a la internacionalització, etcètera) es produí en el moment just. Tot plegat, l'innegable talent que han demostrat els dramaturgs catalans i les polítiques de suport de les administracions han escrit, l'últim quart del segle xx, una de les pàgines més brillants en la història del teatre de Catalunya.

Les polítiques que la Generalitat va desenvolupar en aquest sector abasta plenament els quatre eixos que hem descrit en el primer capítol: infraestructura, indústries culturals, a cavall entre la creativitat i el consum, i internacionalització. En matèria d'infraestructures, es persegueixen dos grans propòsits. D'una banda, la creació d'una infraestructura nacional pública on s'hi escenifiquessin les produccions de la Generalitat. També és destacable l'adquisició, juntament amb altres administracions, de teatres que després han esdevingut públics (el Fortuny i el Lliure). De l'altra, la creació i el manteniment de la infraestructura pú-